

Čuvajte se pasa!

Položaj i uloga psa u biblijskom diskursu

Danijel Berković
Biblijski institut, Zagreb
danijel.berkovic1@inet.hr

UDK 27-23:599.744.11
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 2, 2014.
Prihvaćeno: 4, 2014.

Sažetak

Na ovaj ili onaj način životinja i čovjek nerazdvojno su povezani. Bilo u skladu ili sukobu. Ona čovjeku bude prijateljem i pomagačem, ali mu isto tako lako postane i živežna namirnica. U povijesti religije životinja postaje bitna sastavnica odnosa čovjeka i Boga. Naime, kao žrtveni prinos postaje svojevrsno sredstvo medijacije između čovjeka i Boga. U biblijskom diskursu odnos čovjeka i životinje prikazuje se ili kao nadmoć čovjeka nad životinjskim svijetom da čovjek „bude gospodar ribama morskim, pticama nebeskim i stoci - svoj zemlji - i svim gmizavcima što puze po zemlji!“ (Post 1,26-30), ili kao odnos uzajamnog straha: „neka vas se boje i od vas strahuju sve životinje na zemlji, sve ptice u zraku, sve što se po zemlji kreće i sve ribe u moru: u vaše su ruke predane“ (Post 9,2). Na koncu životinja postaje ljudskom hranom: „sve što se kreće i živi neka vam bude za hranu: sve vam dajem, kao što vam dadoh zeleno bilje“ (Post 9,3).

U odnosu čovjeka i životinje, ovdje se želi ukazati i prikazati u kakvom se položaju u biblijskom diskursu i kontekstu nalazi pas; uzimajući u obzir i širi religijsko-povijesni kontekst.

Ključne riječi: životinje, stoka, bestijarij, pas, psihopomp, zoolatrija, zoonim, antroponim

Biblijski bestijarij

Biblijski bestijarij više je zvjerinjak nego farma domaćih životinja. Psa u biblijskom tekstu nećemo naći među udomaćenim životinjama ili kućnim ljubimcima, pa će ovaj zaglibiti između zvijeri i domaće životinje. Štoviše, u biblijskom tekstu pas postaje jedna od osebnih metafora, a u religijsko-povijesnom kontekstu on je jedna od nezaobilaznih i bitnih životinjskih vrsta.¹

U stočnom fondu biblijskih gazdinstava od udomaćenih životinja prevladava stoka sitnog zuba. U tom kontekstu familijariziranom psu nema mjesta. Unatoč činjenici da je iz religijskih razloga u Izraelu ovčarstvo bilo izuzetno razvijeno, moglo bi se očekivati da će psi ovčari biti zastupljeni. Naime, u biblijskom se tekstu tek na jednom mjestu spominje ovčarski pas. Job se u svojoj lamentaciji osvrće na one koji mu se sada podriguju u njegovoj nevolji; da njihove ovce on ne bi povjerio svojim ovčarskim psima,

sada me ljudi ismijavaju, oni koji su danima mlađi od mene, čije ovce ne bih bio stavio sa psima svojega stada (כלבי צאני) (Job 30,1)

Što se pak domaćih životinja tiče, hebrejska imenica 'tson' (צאן) označava generički pojam za stoku sitnog zuba. U navođenju stočnog bogatstva najčešće dolazi u paru kao: „*ovce i goveda*“ (רִשְׁתֵּי בָקָר) (עז). Za Jakova veli se da je u posjedu imao „*dvjesta koza i dvadeset jaraca, dvjesta ovaca i dvadeset ovnova*“ (Post 32,15). Za Lotu se veli da je imao 'ovaca i goveda' (Post 13,5), a za bogataše uopće kaže se da posjeduju ovaca i goveda 'u izobilju' (הרבה מאד). Abrahamova imovinska kartica još je bila obilnija; za njega se kaže da je posjedovao i 'magaraca i deva' (Post 12,16). Kod kralja Salomona na jelovniku se spominje i divljač (jeleni, srne i divokoze) (usp.1 Kr 5,3). No u biblijskoj staji nećemo naći peradi, naravno ni *svinja*, ali ni *konja*; a o kućnim ljubimcima nema ni riječi.

Sve drugo življe zapravo spada u kategoriju divljih životinja. U biblijskom bestijariju jedna životinja ipak zauzima osobito mjesto, makar ne i počasno – *pas*. Za psa ne možemo reći da je divlja zvijer, a u biblijskom bestijariju niti pripitomljena udomaćena životinja. Po svim biblijskim tekstualnim izvještajima pas je prikazivan kao dio lutalačkog čopora. U nekim prikazima zapravo valja govoriti o bijesnim psima koji lutaju uokolo kao strvinari.

Pavlovska opomena: „*čuvajte se pasa*“ (Fil 3,2) apostol svakako nije prepisao kao upozorenje s nekog pročelja ili dvorišnog ulaza prosječnog židovskog doma onoga vremena. Pas nije bio čuvar kuće. Ako je već apostol upozoravao na životinje, primjerenije vremenu i prostoru bilo bi da je upozorio: „*čuvajte se lavova*“ ili

1 Whtitekettle se u svojoj opširnijoj studiji oko biblijske taksonimije dotiče i psa (Whtitekettle, 2001).

„čuvajte se zmija ljutica“. Židovsko kućno dvorište biblijskih vremena nije imalo na dvorišnim vratima upozorenje naših dana: *čuvaj se psa* ili *paži oštar pas*, kao ni pseći profil uz koji stoji: *ovdje čuvam ja*.

„Čuvajte se pasa, čuvajte se petljanaca“, u svojoj poslanici Filipskoj kršćanskoj zajednici apostol žustro i sarkastično upozorava; okomljuje se na skupinu zlonamjernih neprijatelja koje naziva: *zlim poslanicima* (τοὺς κακοὺς ἐργάτας) i *psima* (κύνες) (Fil 3,2) (usp. Bockmuehl, 1997, 182-186). Psi su tada evidentno bili sasvim realna prisutnost i opasnost, pa ih je apostol odlučio iskoristiti i kao metaforu (usp. Peterlin, 1995, 96-97). Ovakvo upozorenje i cjelokupno mjesto psa u biblijskom kontekstu ima izuzetno metaforičko značenje. Istovremeno valja imati na umu i položaj koju ova životinja zauzima u religijsko-povijesnom i mit-skom kontekstu i kako se to uklapa u biblijski kontekst.

Bez sumnje apostol se ovdje referira i na tretman i vizuru psa iz rakursa Staroga zavjeta i ranog judaizma. Između ostaloga i stoga što on psa ovdje navodi u množini, kao dio psećeg čopora, kako to primjereno vremenu i prostoru često nalazimo u starozavjetnom literarnom kontekstu.

Pas čovjekov prijatelj

Pasa ima raznih vrsta, i vrlo je vjerojatno da je pas životinjska vrsta s najviše *pasmína*. Ima ih velikih, većih i vrlo velikih; ima ih tako malenih, pa skoro do džepne varijante. Neki su izdresirani da čuvaju kuće, imovinu ili stado ovaca. Ima pasa koji spašavaju ljude, pronalaze opasne stvari. Neki samo prave društvo svojim ljudskim gazdama i imaju sve samo ne pasji život.

Pas kao najbolji čovjekovog prijatelj ipak je novina suvremenog doba. Tek u suvremenom diskursu pas se pozicionira kao kućni ljubimac. Postoje ipak tragovi da je pas bio familijariziran i mnogo ranije od nastanka i povijesti ranog Izraela (usp. McCullough, IDB vol. 1, 862). Jedan od vrlo rijetkih i pomalo zagonetnih spomena psa kao eventualno familijariziranog ljubimca nalazimo u pripovijesti o Tobiji kojega put vodi u Mediju da vrati deset očevih srebrnjaka. Na tom putovanju prati ga Rafael i jedan pas. Otac ispraća Tobiju na put i veli:

Spremi se i sretan vam put obojici. Idi s ovim čovjekom, a Bog koji na nebu stoluje udijelio vam sretno putovanje i anđeo njegov pratio vas! A sin išao s anđelom i pas za njima (Tob 5,17-6,1).

S vremenom na putovanju Tobija se zabrinu za svoga bolesnog oca, pa mu Rafael veli

Ne znaš li brate, u kakvu si stanju ostavio oca svoga? Potrčimo nas dvojica prije tvoje žene i priredimo kuću: uzmi u ruku riblju žuč. Krenuše, a pas za njima (11,4).

U preostalim biblijskim tekstovima pas je zapravo u najmanju ruku bezvrijedna životinja. U ciničnom vrednovanju i ispraznosti sveg postojanja biblijski Propo-

vjednik ovako zaključuje:

Jer je sudbina ljudi i sudbina životinja jednaka sudbina. Kako umiru jedni, tako umiru drugi: isti dah imaju svi. Ništa ne nadvisuje čovjek životinju, jer je sve taština! (Prop 3,19)

Isti biblijski pisac pragmatično zaključuje i veli da je ipak živi pas vredniji i bolji nego mrtav lav (Prop 9,4).

Metaforika psa

Kao i kod drugih životinja tako i kod psa postoji cijeli niz *zoonimskih* frazema koji ga smještaju u ljudski svijet, a često se radi o stanjima ili karakteristikama čovjeka. Za veliku sparinu reći ćemo da je „*pasja vrućina*“; za težak i naporan život veli se da je „*pasji život*“. Zatim, može se biti „*umoran kao pas*“. Čovjekovo stanje neutažive žeđi ili gladi prisposodobiti će se frazemom „*gladan kao pas*“. Sveza čovjeka i životinje (psa) može se odnositi i na zvukove koji odzvanjaju, pa se može „*skvičati*“ ili „*zavijati kao pas*“. Životinjsko glasanje često uzima i onomatopejsku vrijednost i kod samih zoonima: kukavica kuka, pas reži, golub guče... Biblijski pisac dušmane i neprijatelje psalmista i Boga, koje valja istrijebiti, opisuje kao one koji reže poput pasa,

Istrijebi ih u gnjevu, istrijebi da nestanu, nek' se zna da Bog vlada u Jakovu i do nakraj zemlje! Uvečer se vraćaju, reže poput pasa (יהקו ככלב) i trče po gradu (Ps 59,14-15).²

Što se pak *antroponima* tiče, i ovdje je *pas* diskriminirana životinja. Naime, pasjeg rođaka, vuka, nerijetko ćemo naći među antroponimima. Mnoga hrvatska prezimena, i ne samo hrvatska, nastala bilo fizičkim usporedbama ili psihičkim karakteristikama, često imaju vuka kao svoj etimološki izvor: Vuk, Vuković, Vučinić, Vučković itd. Nadalje, ima u hrvatskih prezimena cijeli jedan zoološki vrt, ima Mravaca, Kukavica, Lisaca, Medvjeda, Mačaka (ili Maček) itd. Psa u tom antroponimskom kontekstu praktički i nema.³

Od kurjaka do kućnog ljubimca

Zapravo bi ovdje trebalo stajati: *od strvinara do kućnog ljubimca*. Naime, današnji naš sveprisutni kućni ljubimac, čovjekov najbolji prijatelj, daleko je od onoga psa kojeg nalazimo u biblijskom tekstu i kontekstu. Od svih životinja, izuzev svinje, bi-

2 Ovdje bi se moglo prevesti i s: „*reže poput bijesnih pasa*“ (usp. Ps 46,4)

3 Prezimena kao Paš, Paško, Pašalić i slična, nisu povezana s psom.

blijski bestijarij psa svrstava možda na najlošije pozicije, uz bok najgorih strvinara.

Taj pas bio je nekoć 'kurjak' i vuk koji se skita (*kurjači*) (usp. Skok, 1972, II, 243), a onda se udomio i postao psom. Simbolizam i sinonim vuka je krvolok, lutalac i ratnik. Vuk je i gospodar zime pa u folklornoj tradiciji vukovi se skupljaju i u skupinama lutaju u doba zime. Lukav i prepredeni vuk iz bajke o Crvenkapici grabežljivi je neprijatelj čovjekov koji napada i proždire (usp. Post 49,27; Jer 5,6; Botterweck, 1980). Konačno, vuk prelazi u magijskog i vampirskog vukodlaka koji signficira mračne sile.⁴

Zanimljivo je da biblijski tekst vuka (זֵיב) za razliku od psa (כֹּלֵב), ne opisuje kao nečistu životinju, već ga naznačuje kao opasnog i grabežljivog neprijatelja. I mada se vuk javlja kao grabežljiv neprijatelj (Jer 5,6, Sef 3,3); u ono malo pojava u biblijskom tekstu vuk se pojavljuje maltene u idiličnom mesijanskom kontekstu vladavine mira i suživota: „*Vuk i janje zajedno će pasti, i lav će jesti slamu kao govedo, i zmiya će se hraniti prahom. Neće zlo činiti, neće nikome nauditi.*“ (usp. Iz 11,6, 65,26). Psa nigdje u takvom idiličnom biblijskom kontekstu nećemo pronaći.

Uz svinju, izrazito ritualno nečistu životinju, pas je zapravo strvinar kojem se bacaju uginule životinje za jelo. Neka eventualna indikacija o psu kućnom lju-bimcu doći će tek kasnije u Novom zavjetu (usp. Mt 15,26).

Štoviše, pas će pojesti i mrtvo ljudsko truplo (1 Kr 14,11), a u svojoj nečisti pojesti i svoju vlastitu bljuvotinu (usp. Izr 26,11, 2 Pet 2,22). Uginuli pas disfe-mizam je kao uvreda pokvarenoj i izopačenoj ljudskoj osobi (usp. 2 Sam 16,9) ili krajnjem samoponiženju:

Što je tvoj sluga da se tako brineš za mrtva psa kao što sam ja? (2 Sam 9,8).

Meso rastrganih životinja Izraelcima nije bilo dopušteno konzumirati, ono se bacalo psima:

Budite mi sveti ljudi i ne jedite mesa što su ga zvijeri rastrgale u polju! Bacite ga psima! (Izl 22,31).

Religijski bestijarij

Obožavanje životinje uz pridodavanje im božanskih svojstava (*zoolatrija*) prepoznatljivo je kroz cjelokupnu povijest religije.⁵ Bit životinjskog simbolizma u reli-

- 4 U grčkoj mitologiji Kerber, troglavi pas, stražar je i čuvar ulaza u podzemlje Hada, gdje vlada Tanatos, božanstvo smrti.
- 5 Slijedom toga životinjski simbolizam prisutan je i u raznolikim umjetničkim izrazima, bilo vizualnim ili literarnim umjetničkim izrazima. Najčešće se i taj umjetnički izraz povezuje s religijskim simbolizmom.

gijskom bestijariju upućuje na neka duhovna i kozmička načela. Bilo da se radi o *snazi* (bik, konj, krokodil), *obilju* i blagostanju (štakor), *zlu* i lukavosti (zmija), *nevinosti* (janje, ovca). *Teofanijski* simbol silaska Boga među ljude (Duh Sveti) također je označen životinjskom simbolikom (*golub*). Neke od životinja u biblijskom i religijskom bestijariju su udomaćene, druge su divlje *zvijeri*. Neke su nam mrske (*zmija*), druge čak odvratne (*štakor*). Ipak, u nekih religijskih tradicija odsutnost štakora loš je znak; tamo je štakor znamen blagostanja i bogatstva (Japan).

Među narodima biblijskog konteksta svjedočimo o prikazima i poistovjećivanjima životinja i njihovih božanstava. Staroegipatska religija počiva na pozamašnom i šarolikom bestijariju božanskih metamorfoza i emanacija. Od krave *Ahet*, posrednice božanske objave koja pripravlja put Velikom bogu (the *Lord One*, bog Ra), a po odlukama Lava-bogova (the *twin Lion-gods*). *Krokodil* je pak emanacija boga *Ani* sa sjedištem obožavanja u gradu Sekhem (usp. Budge, 1960, 529-530).⁶

Ani identifies himself with the Lord who was worshipped in Sekhem... thus acquiring the power of striking terror that has always been associated with the crocodile (Budge, 307).

Filistejski bog Dagon prikazivan je kao spoj čovjeka i ribe. Dagon je čovječjeg tijela, s rukama i nogama, ali *ribljim repom* (usp. Su 16,23 i 1 Sam 6; Gray, 1962, 756). Uz Dagona tu su još kod Filistejaca bila i neka druga božanstva, neka od njih prikazivani u obličju štakora.

Biblijski bestijarij

U Bibliji životinje zauzimaju vrlo važno mjesto, a njihova je uloga po mnogočemu bitna za bolje razumijevanje sveukupne biblijske poruke. Neke su životinje signifikantno biblijski prisutne, pa zapravo o njima i našem razumijevanju njihove uloge umnogome ovisi i naše bolje razumijevanje biblijskih vjera (židovstvo, kršćanstvo). Kako će se primjerice kršćanstvo moći bliže i bolje razumjeti bez: „*Jaganjca Božjega*“ (usp. Iv 1,29) ili recimo „*lava iz Judina plemena*“ (Otk 5,5)?

S druge strane, u biblijskom bestijariju ima životinja koje zauzimaju mjesto na drugom spektru važnosti i uloge (*pas*). Dok je dakle nekim životinjama pridodana vrijednost i izrazito negativna uloga (*pas*), ima ih koje su pak misteriozno odsutne iz biblijskog teksta (*mačka*). *Mačka* se u biblijskom tekstu spominje samo jednom, uzgredno i skoro slučajno kod Baruha, učenika proroka Jeremije. U vrlo živopisnom opisu ništavnosti, jalovosti i bespomoćnosti poganskih bogova i njihovih hramova, Baruh suprostavljaajući se idolatriji za njih kaže da ih

6 U vedskoj religijskoj tradiciji crna krava (*huan pin*) naznačuje ženski princip kao spoj neba i zemlje.

rastaču crvi koji gmižu iz zemlje te rastaču njih i njihove haljine. Oni i ne osjećaju da im je lice pocrnjelo od dima što se diže u hramu. Na njihova tijela i glave dolijeću šišmiši, lastavice i druge ptice; a ima i mačaka (Bar 6,19-21).

Budući da *mačka* zauzima vrlo visoko mjesto u egipatskom panteonu bogova, ona je sasvim izbačena iz biblijskog teksta. No *pas* se vrlo često spominje, ali je kontekst biblijskog bestijarija psu vrlo nesklon. Ako je svinja tretirana kao nečista životinja, obredno i prehrambeno (Lev 11,7), pas je možda čak i više ozloglašen. On je u Bibliji oličenje proždrljivosti, pa je zamalo isključivo prikazivan kao strvinar, nerijetko poslan po kazni Božjoj da razdire i proždire. U prilično mučnoj sceni biblijski pisac uprizoruje Božju kaznu koja je stigla Izabelu, ženu kralja Ahaba, a dovršili je upravo psi. Jehu (*sin Jošafata*) bio je izvršitelj kazne nad Izabelom; ugledavši je na prozoru dvora, on naređuje:

Bacite je dolje. I oni je baciše. Njena je krv poprskala zidove i konje, koji je pogaziše... Pogledajte onu prokletnicu i sahranite je, jer je bila kraljevska kći. Kad su otišli kako bi je pokopali, nađoše od nje samo još lubanju, noge i ruke. a Jehu reče: "To je riječ koju je Jahve objavio preko svoga sluga Ilije Tišbijca: 'U polju jizreelskom psi će proždrijeti Izebelino tijelo' (2 Kr 9,36).

Jeremija prorok naviješta veliku nevolju tvrdokornom i nevjernom izraelskom narodu, pa će stoga Bog na njih pustiti četiri zla:

mač da ih ubija, *pse* da ih razvlače, nebeske *ptice* i poljske životinje da ih jedu i potamane (Jer 15,3; usp. 2 Kr 9,36; Iz 56,11).

Pas, zajedno sa svinjom oličenje je nečistoće i prljavštine; ništa što bi bilo od vrijednosti ne baca se pred svinje ili pse

Ne dajte svetinje psima! Niti svoga biserja bacajte pred svinje da ga ne pogaze nogama pa se okrenu i rastrgaju vas (Mt 7,6).

Pas i zoolatrija

Kroz sveukupni mitološko-religijsko-povijesni tematski sklop pas zauzima jedno od središnjih mjesta, kao *psihopomp* (vodič ili provoditelj mrtvih duša). U *Rječniku simbola* pronaći ćemo uvodni pregled, ali dovoljno opsežan opis uloge psa kroz religijsko-mitološku povijest (usp. Chevalier, J. i Gheerbrant, A., 1987, 476-480).

Od grčkog *Kerbera* do egipatskog *Anubisa*. Anubis ili Anpu egipatsko je božanstvo prikazivano s ljudskim tijelom i psećom glavom; ponekad je jednostavno prikazan kao pas. Jedna od glavnih zadaća koju je ikada Anubis, sin Ozirisa (Ra) imao za izvršiti jest da pronađe mrtvo tijelo Ozirisa (usp. Budge, 182). U većini

ovih mitoloških svjetova psa zapada nezahvalna zadaća provodnika mrtvih⁷ u zagrobni život ili podzemni svijet. U mitološkoj povijesti psa se također povezuje sa mjesecom i okultnim mjesečevim božanstvima (npr. pas zavija na puni mjesec) (usp. Chevalier & Gheerbrant 1987, 476-480).

Mada, u starozavjetnom tekstu i kontekstu pas zapravo ne zauzima neposredno takvo mitološko mjesto i zadaće kakve ta životinja obavlja u tim mitološkim svijetovima, jasno je da i u biblijskom kontekstu pas na svoj način biva 'mrtvozornikom' ili čak poslanikom Božje kazne (usp. Jer 15,3). Kakogod, pas je u Bibliji strvinar koji razdire i proždire lešine, ali i čovjeka.

Neki smatraju da se prvi spomen psa-zloduha u biblijskom tekstu nalazi već u pripovijesti o Kajinu i Abelu (Post 4),

Gospodin reče Kajinu: Što si ljut? Zašto ti je lice namrgođeno? Ako pravo radiš, vedrinom odsijejaš; ne radiš li pravo, grijeh ti je vrug na pragu što na te vreba (Post 4,6-7, prev. S. Grubišić).⁸

Ovaj „vrag na pragu“ hebrejski je particip od glagola רָבַר (= vrebati, biti u zasjedi) dakle, onaj koji vreba, „vrebač“, Rabats.⁹ U ostalim hrvatskim prijevodima to je tek „zvijer na pragu“. U religijsko-povijesnom kontekstu vrlo vjerojatno ipak radi se o *psu-demonu* koji iščekuje žrtvu koju valja provesti u onostranost. Ukoliko bi ovo bilo točno, onda bi to ujedno bila i prva biblijska aluzija na mitološki kontekst u kojem se pas nalazi u religijsko-povijesnom kontekstu.

Pas, psić ili pseto?

Disfemizam

Ako je *eufemizam* uljepšavanje ili ublažavanje čega što je nepovoljno ili neu-

7 *Psihopomp* (gk. ψυχοπομπός), doslovno "vodič duša"; u religijskom kontekstu *psihopompi* su sva ona stvorenja kao anđeli, bogovi ili polubogovi čija je zadaća načiniti prolaz i sprovesti duše umrlih u zagrobni život. Uglavnom, u različitim kulturama i religijama, psihopompi su prikazivani i u životinjskoj formi; npr. *konj, gavran, pas, sova*, itd. U grčkoj mitologiji zadaća psihopompa dana je bogu Hermu (Hermes) uvijek prikazivanu s palicom u ruci i krilatim šeširom. Hermo je Zeusov sin i „moćni provodič“. Dok je Ahilej žalovao nad tijelom Patrokla, Tetida, Ahilejeva majka ga utješi riječima: „Smiri se, ne očajavaj. Zeus će ti dati za zaštitnika moćnog provodiča Herma“ (usp. Schwab, 1985, 423).

8 usp: „a demon lurking at the door“ (NAB)

9 U biblijskom tekstu, ovaj se glagol skoro isključivo koristi prikazujući ležećeg ili vrebajućeg lava. Usp. „Mlad je lav Juda: od plijena si se uzdigao, sine moj! A onda se spusti i leže kao lav, kao lavica. Njega dražiti tko da sa usudi?“ (Post 49, 9). Ovdje treba imati na umu da je u Mezopotamiji pas kao životinjsku skupinu označavalo i *hijenu, vuka, šakala* ali i *lava* (usp. Black&Green, 1998, 70).

godno, pa to onda postane jezični tabu, tada se takvo što komunicira na uvijeni način, raznim cirkumlokucijama. Na drugom kraju jezičnog ili govornog spektra nalazi se *disfemizam*, kao namjerno pogrdan i pejorativni iskaz s namjerom da se koga povrijedi.¹⁰ Pas onda u takvom disfemijskom govoru postaje *pseto* ili *ker* (eng. *cur*).

Biblijski hebrejski leksik u gramatičkom smislu ne poznaje deminutive ili disfemizme, no u sintaktičkom i stilističkom smislu oni ipak postoje. Hrvatski biblijski prevoditelj zato će s pravom upotrijebiti neko od takvih rješenja, pa 'običan' *pas* (כלב) u stilističkom i sintaktičkom smislu postaje *pseto* (usp. 1 Sam 17,43; 2 Sam 16,9). Moćni filistejski Golijat proziva i izaziva Davida, pa mu kaže: „Zar sam ja *pseto* te ideš na me sa *štapovima*?“ (1 Sam 17). U konotativnom smislu pas postaje *pseto* u svom derogativnom obliku.

Što se pasa tiče, u biblijskom tekstu i kontekstu jedini 'pasji' eufemizam i deminutiv, 'psić', nalazimo u pripovijesti o ženi Kananejki koja poziva Isusa da i njima nežidovima udjeli milosti kao psićima (κυνάριον) ispod stola (usp. Mt 15,26; Berković, 2012, 219-220). Ova jezična problematika u novozavjetnom grčkom jednostavnija je jer grčki leksik poznaje deminutive. Kao u spomenutom *psiću* iz Mt 15,26, gdje pas (κύων) postaje deminutivni psić (κυνάριον) ili djeca (παιδιά) postaju *dječica* (τεκνία) (usp. Iv 13,33).

Deminutivi u Bibliji

Jezična uporaba umanjica u biblijskom tekstu zahtijeva zaseban tretman i relativno je malo istražena. Ovdje će se dati tek minimalne naznake ove tematike u odnosu na ovdje preuzetu temu iz biblijskog bestijarija, posebno psa.

Osnovi deminutiva (umanjica) osim evidentne oznake malenkosti i malenosti dodaje se i umiljatost. Pa je mali pas *psić*, mala nedorasla kokoš je *kokica*, a mali čovjek je *čovječuljak*. Dominanta deminutiva jest *afektivnost* i *osjećajnost* umanjica koja se osobito odnosi na djetinju umiljatost u pučkom i kolokvijalnom govoru. Nešto 'tanko' može biti i 'tanašno'; da ne povrijedimo podeblju osobu, reći ćemo da je 'punašna', nikako debela. Zbog česte, pretjerane i često nepotrebne upotrebe deminutiva, moguće je zapravo izgubiti stvarno i pravo značenje. U kolokvijalnom i pučkom govoru kajkavskih krajeva i kulture deminutivi i umanjice osobito su omiljeni jezični instrumentarij. Od 'Zeke i potočića' do 'slatke dječice', 'ptičica'; 'ribica', 'dječice', 'čokoladice' – i 'psića'. Dakako, takvo služenje umanjicama bio bi neuobičajeno i sasvim neprimjereno u kakvom javnom svečanijem govoru. Razmjer ili postotak korištenja deminutiva, recimo u govorima glavne skupštine UN, vrlo je vjerojatno približan nuli. Također, apstraktni poj-

10 Ponekad se takav pogrdni iskaz ili frazem s pejorativnim nabojem naziva i *kakofemizam* (usp. Simeon, 1969, 629).

movi nemaju umanjenica ili uvećanica. Apstraktne imenice, kao što su *dobrota, ljubav, ljepota, istina, laž* i sl. ne možemo 'deminutivizirati'.

Iako su umanjenice neodvojivi dio govora, jezici i kulture mogu se podosta razlikovati po njihovoj uporabi ili po vrsti jezične tvorbe. Neki jezici kao da ne mogu bez deminutiva.¹¹

Umjesto zaključka

Religijski i mitološki bestijarij uglavnom psa tretira kao zoolatrijsku kategoriju gdje pas poprima osobitu ulogu medijatora između svjetova, ovoga i onostranog. Kao provoditelj mrtvih duša pas ima ulogu psihopompa u većini mitologija. U tom je smislu blizak i demonima. U biblijskom kontekstu pas nema neposrednu ulogu psihopompa, ali je strvinar i dušmanska prijetnja Božjem pobožniku. Osobito u Psaltiru gdje psi (dušmani) u čoporu rade psalmistu o životu: „*opkolio me čopor pasa, rulje me zločinačke okružile. Probodoše mi ruke i noge*“ (Ps 22,17).

Psa kao kućnog ljubimca u biblijskom tekstu zapravo ne nalazimo, uz tek rijetku naznaku da bi pas mogao biti ondašnjem čovjeku i koristan (Job 30,1). Pas je tretiran kao izuzetno nečista životinja i oličenje prljavštine, životinja koja se vraća na svoju bljuvotinu (usp. Ps 26,11). U metaforici pas je bio oznaka bezvrijednosti i uvrede za čovjeka. Tako, Abner uvrijeđen od Išbaala, osvrće se na njega riječima: „*Zar sam ja pasja glava u Judi? Do danas sam samo dobro činio domu tvoga oca Šaula*“ (2 Sam 3,8). U tom pogledu i današnji diskurs psa tretira potencijalno kao uvredu čovjeku ukoliko ga se prisposodi s psom. No ipak pas je danas zadobio i drugačiji epitet kao „najbolji čovjekov prijatelj“ i vrlo vjerojatno kao jedan od najpopularnijih kućnih ljubimaca.

Literatura

- Berković, Danijel (2012). Bestijarij u Psalmima Vrhovčeve kajkavske Biblije. *Kairos, Evanđeoski teološki časopis*, 6/2.
- Black, J. i Green, A. (1998). *Gods, demons and symbols of ancient...* BritM, London.
- Bockmuehl, M. (1997). *The Epistle to the Philippians*. A&C Black, London.
- Botterweck, G. J. (1980). *Zebh*, u TDOT, Eerdmans, Grand Rapids.
- Brnčić, J. (2007). Životinje u Bibliji i biblijskoj duhovnosti, u *Kulturni bestijarij*,

11 Primjerice, u nizozemskom jeziku, u odnosu na europski jezični kontekst, iznimno je velik broj leksema koji završavaju na *-tje* kao oznaka deminutivnih oblika.

- HSN, Zagreb.
- Budge, E.W. (ur.) (1960). *The Book of the Dead*. Gramercy Books, NY (orig.1895).
- Chevalier, J. i Gheerbrant, A. (1987). *Rječnik Simbola*. NZ MH, Zagreb.
- Gray, J. (1962). Dagon, (u *Interpreter's Dict of the Bible*, vol.1, Abingdon Press.
- Marjanić, S. i Kiš, A. (2007). *Kulturni bestijarij*. HSN, Zagreb.
- McCullough, W. (1962). Dog. *Interpreter's Dictionary of the Bible*, Abingdon Press).
- Peterlin D. (1995). *Paul's letter to the Philippians in the light of disunity*. Brill, Leiden.
- Rad, G. von (1972). *Genesis*. SCM, London.
- Schwab, G. (1985). *Najljepše priče klasične starine I-III*. GZH, Zagreb.
- Simeon, R. (1969). *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. MH, Zagreb.
- Skok, P. (1972). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. JAZU, Zagreb.
- Swanson, D. C. (1958). Diminutives in the Greek New Testament. *JBL* 77 2.
- Watt, J. M. (2013). Diminutive Suffixes in the Greek New Testament. *BAGL* 2.
- Wenham, G. (1987). *Genesis-15*. Word Books, Waco.
- Whittekettle, R. (2001). Rats are like snakes, and hares are like goats... *Biblica* 82.

Danijel Berković

Watch Out for Dogs! Position and role of a dog in biblical discourse

Abstract

One way or the other animals and human beings are closely connected. Whether it is in harmony or conflict. Animal may be man's 'best friend' or his helper, but eventually also his food. On the other hand in religious history, as a sacrifice, the animal was placed in the position of being a peculiar mediation between man and God. The relationship between man and animal in biblical discourse is represented as man's superiority over animal (cf. Gen 1:26-30), mutual fear (Gen 9:2), and as human food (Gen 9:3).

In such complex relationship between man and animal, the aim here was to show the role and position of one particular animal, the dog, in biblical discourse, bearing in mind the wider context of the history of religion.